

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Znaczenie i potrzeba utworzenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej na terenie powiatu ostrowskiego

Raport końcowy

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Spis treści

Wstęp	3
I. Metodologia	4
1. Cele badawcze	4
2. Metody i techniki badawcze.....	4
3. Podstawowe pojęcia.....	5
II. Analiza dokumentów.....	6
1. Ekonomia społeczna a prawo, strategie i programy obowiązujące w Polsce	6
2. Miejsce ekonomii społecznej w dokumentacji samorządów terytorialnych	8
2.1. Ekonomia społeczna w regionalnych dokumentach strategicznych	8
2.2. Ekonomia społeczna w dokumentacji samorządów lokalnych	13
Podsumowanie	18
III. Ekonomia społeczna na terenie powiatu ostrowskiego.....	19
1. Diagnoza stanu ekonomii społecznej na terenie powiatu ostrowskiego	19
1.1. Opinia na temat stanu ekonomii społecznej w powiecie ostrowskim	20
2. Czynniki rozwoju ekonomii społecznej.....	21
2.1. Czynniki wewnętrzne.....	21
2.2. Podmioty otoczenia PES	22
2.3. Sytuacja społeczno-gospodarcza	26
Podsumowanie	27
IV. Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej.....	27
1. Spodziewane rezultaty	28
2. Forma i realizacja Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej	29
Podsumowanie	31
Rekomendacje.....	31

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Wstęp

Ekonomia społeczna jeszcze kilkanaście lat temu była mało mówiącym pojęciem pojawiającym się co jakiś czas przy okazji rozmów na temat wykluczenia społecznego, integracji społecznej i włączania społecznego. Dziś, dzięki przyjętej polityce Unii Europejskiej wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zaangażowaniu przedstawicieli sektora obywatelskiego, ekonomia społeczna zyskuje coraz większe znaczenie. W 2014 roku uchwalony został Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2014-2020, opisujący planowane działania w celu wzmocnienia tego sektora. Celem strategicznym Programu jest założenie, by do 2020 roku podmioty ekonomii społecznej stały się ważnym elementem aktywizacji osób w trudnej sytuacji na rynku pracy oraz dostarczały usług użyteczności publicznej we wspólnotach samorządowych. W strategiczne założenia KPRES wpisuje się Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2020, który jest programem wojewódzkim w zakresie rozwoju ekonomii społecznej.

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski Św. Jadwigi realizuje szereg działań wspierających rozwój ekonomii społecznej w subregionie kaliskim, w tym na terenie powiatu ostrowskiego. Jednym z działań, mającym zapewnić wsparcie istniejącym przedsiębiorstwom ekonomii społecznej oraz ogólny rozwój ekonomii społecznej, są badania prowadzone w kierunku rozpoznania znaczenia i potrzeby włączenia ekonomii społecznej w plany rozwoju lokalnych samorządów.

Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej będąca przedmiotem badań, rozumiana powinna być jako perspektywiczny plan, który określa strategiczne cele rozwoju ekonomii społecznej, wytycza kierunki działania w postaci celów i zadań operacyjnych oraz wskazuje środki finansowe i ich źródła niezbędne do realizacji przyjętych celów i zadań. Prace związane z tworzeniem strategii stanowiąby realizację działań i zobowiązań wynikających z Partnerstwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w powiecie ostrowskim.

Niniejszy raport składa się z czterech części. Pierwsza dotyczy metodologii badań, opisuje przyjęte cele badawcze, wykorzystywane metody i techniki oraz próbę badawczą. Dodatkowo przedstawia definicje oraz wyjaśnia pojęcia wykorzystywane w raporcie. Druga część zawiera wyniki analizy dokumentów *desk research* programów i strategii obowiązujących w Polsce, w podziale na szczebel krajowy, regionalny, powiatowy i gminny. Trzeci rozdział opisuje stan ekonomii społecznej w powiecie ostrowskiego oraz czynniki ją kształtujące. Czwarty przedstawia oczekiwania przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej i jego otoczenia wobec Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej. Dotyczą one kwestii formalnych i organizacyjnych, związanych z tworzeniem już samej strategii.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

I. Metodologia

1. Cele badawcze

Głównym celem badawczym, który przyświecał tym badaniom, była odpowiedź na pytanie czy na terenie powiatu ostrowskiego pojawia się zapotrzebowanie na utworzenie Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz, w przypadku pozytywnej odpowiedzi, jakie są oczekiwania wobec tego dokumentu. Cele szczegółowe obejmowały:

- a) nawiązania do ekonomii społecznej w strategiach, programach Starostwa Powiatowego i Urzędu Miasta;
- b) diagnozę stanu rozwoju ekonomii społecznej na terenie powiatu ostrowskiego;
- c) diagnozę czynników determinujących rozwój ekonomii społecznej na terenie powiatu ostrowskiego;
- d) zapotrzebowanie ze strony PES, Urzędu Miasta, jednostek mu podległych oraz jednostek organizacyjnych Starostwa Powiatowego na powstanie Strategii;
- e) oczekiwania względem Strategii;
- f) poznanie gotowości do współpracy i współtworzenia Strategii.

2. Metody i techniki badawcze

W przeprowadzanych badaniach wykorzystane zostały dwie techniki pozyskiwania danych. Pierwszą z nich jest analiza danych zastanych (*desk research*).

Przeprowadzona została analiza jakościowa. Szczególną uwagę zwracano na to, czy w dokumentach są zapisy dotyczące ekonomii społecznej, lub czy jest mowa o celach, nie nawiązujących wprost do ekonomii społecznej, jednak stanowiących dla niej potencjalny obszar działań.

Drugą techniką pozyskiwania informacji był wywiad pogłębiony IDI (*In-Depth Interview*). Rozmówcami wywiadów byli:

- Prezes Zarządu Fundacji „Wsparcie”
- Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Ostrowie
- II Zastępca Prezydenta Miasta i Gminy Ostrów Wielkopolski
- Dyrektor Powiatowego Urzędu Pracy w Ostrowie Wielkopolskim
- Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrowie Wielkopolskim

W części analitycznej, omawiającej wyniki badań, w celu zachowania anonimowości cytowane wypowiedzi nie będą wskazywały na autora, będzie to miało miejsce jedynie w przypadku, gdy poznanie pełnionej przez rozmówcę funkcji będzie konieczne dla zrozumienia kontekstu wypowiedzi.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

3. Podstawowe pojęcia

Przez lata pojęcie ekonomii społecznej było jednym z bardziej dyskusyjnych terminów w Polsce. Wątpliwości związane ze sporem definicyjnym ustały po pojawieniu się Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. W wyniku prac Zespołu i dyskusji w środowisku organizacji obywatelskich wypracowano polską definicję ekonomii społecznej. W niniejszym raporcie przyjęto rozumienie definicji zawartych w KPRES. **Ekonomia społeczna** rozumiana jest jako:

„Sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych, użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu.”¹

Według przyjętej definicji w sferze ekonomii społecznej działają **podmioty ekonomii społecznej**, należące do czterech głównych grup:

- a) przedsiębiorstwa społeczne, będące fundamentem ekonomii społecznej;
- b) podmioty reintegracyjne, służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej;
- c) podmioty działające w sferze pożytku publicznego, które prowadzą działalność ekonomiczną i zatrudniają pracowników, choć ich aktywność nie jest oparta na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego; podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi, o ile podejmą działalność gospodarczą w pewnym zakresie, podejmując również zobowiązania statutowe odnośnie do dystrybucji zysku;
- d) podmioty sfery gospodarczej, które tworzone były w związku z realizacją celu społecznego bądź, dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Są to podmioty, które nie posiadają wszystkich cech przedsiębiorstwa społecznego. Grupę tę można podzielić na cztery podgrupy:
 - organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych,
 - Zakłady Aktywności Zawodowej,
 - spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie,
 - pozostałe spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym.²

¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej s.15.

² Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, s.15.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

II. Analiza dokumentów

Diagnoza miejsca, które jest przypisane ekonomii społecznej w strategicznym zarządzaniu gminą i powiatem wymagała przeprowadzenia szczegółowej analizy dokumentów, które bezpośrednio czy też pośrednio do niej nawiązują. Pierwsza część przedstawia strategię i programy na szczeblu krajowym oraz ustawy, które stanowią kontekst i tło wszelkich działań związanych z tworzeniem ekonomii społecznej w Polsce. Szczegółową analizę dokumentów strategicznych przeprowadzono na szczeblu regionalnym, powiatowym oraz gminnym. Ta część badań pozwoliła stwierdzić, w jakim stopniu przy rozwiązywaniu problemów społecznych, wykorzystywane są instrumenty ekonomii społecznej oraz jaka część działań strategicznych ma celu na wspieranie tego sektora.

1. Ekonomia społeczna a prawo, strategię i programy obowiązujące w Polsce

Ekonomia społeczna, ze względu na swoje cele i funkcję, staje się nowym sojusznikiem władz publicznych w zwalczaniu wykluczenia społecznego.³ Dowodem tego są liczne odwołania do ekonomii społecznej w nowopowstających krajowych strategiach i programach, a także powstanie długo oczekiwanego Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Prawo, strategię i programy polityki przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w Polsce
<ul style="list-style-type: none">Dokumenty strategiczne uwzględniające kwestię walki z wykluczeniem społecznym
Strategia Rozwoju Kraju 2020 (SRK)
Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS)
Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL)
Strategia Rozwoju Regionalnego (SRR)
<ul style="list-style-type: none">Programy uwzględniające kwestię walki z wykluczeniem społecznym
Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 (KPPUiWS)
Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)
Program Operacyjny Wiedza-Edukacja-Rozwój (PO WER)
Regionalne Programy Operacyjne (RPO)
<ul style="list-style-type: none">Ustawodawstwo uwzględniające kwestię walki z wykluczeniem społecznym
Ustawa o pomocy społecznej
Ustawa o zatrudnieniu socjalnym
Ustawa o spółdzielniach socjalnych
Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego
Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy

³ Magdalena Pakora „Ekonomia społeczna w polityce przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w Polsce” w: Ekonomia Społeczna nr2/2014.

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Tabela 1 .Prawo, strategie i programy polityki przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w Polsce.

Aktywizacja poprzez pracę została „zaprogramowana” na poziomie Unii Europejskiej w strategii na rzecz zatrudnienia oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wyeksponowano ją także m.in. w Agendzie Społecznej z 2000 r. oraz w Odnowionej Agendzie Społecznej z 2008 r.

W programowanych działaniach, za wspólnotowymi dokumentami, pojawiała się kwestia sięgnięcia po potencjał rozwiązań aktywizujących, niosących wartość dodaną dla osób zagrożonych społecznie, a w szerszym wymiarze dla całego społeczeństwa. Wśród nich szczególne miejsce przyznano przedsiębiorstwom społecznym. Co istotne, ich znaczenie podkreśla się nie tylko we wzmacnianiu spójności społecznej, ale również w aspekcie świadczenia usług użyteczności publicznej oraz kreowania kapitału społecznego.⁴ Włączenie ekonomii społecznej w działania na rzecz ograniczania wykluczenia społecznego znalazło swoje odzwierciedlenie również w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego. W celu odnoszącym się do poprawy mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne wskazano, jako jeden z priorytetów, wzmocnienie integracji i solidarności społecznej.

W Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego kwestię poprawy sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ujęto już na poziomie celu szczegółowego. Podobnie jak we wcześniej wspomnianych dokumentach, tak i tu, podkreśla się fundamentalne znaczenie aktywności zawodowej dla podnoszenia spójności społecznej oraz konieczność rozwijania innowacyjnych form pomocy osobom zagrożonym lub wykluczonym społecznie, w tym w formule przedsiębiorczości społecznej.⁵

W Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu ekonomia społeczna została wkomponowana w działania przewidziane aż w pięciu z sześciu założonych priorytetów. Polityka ograniczania wykluczenia społecznego angażuje już nie tylko służby publiczne, ale stara się realizować zaprogramowane działania w sposób partycypacyjny. W podobnej roli podmioty ekonomii społecznej upatrywane są w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej. Dokument ten ma nie tylko wspierać rozwój ekonomii społecznej i działających na jej polu przedsiębiorstw, ale również stanowi on swego rodzaju katalog interwencji, które mają służyć realizacji Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego w zakresie włączenia społecznego.

Realizacja Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej wymaga szeregu działań o wymiarze prawnym, organizacyjnym, finansowym i edukacyjnym, realizowanych przez wielu partnerów w ramach administracji publicznej oraz partnerstwa publiczno-społecznego. Istotnym elementem jest skorelowanie działań o charakterze krajowym z działaniami realizowanymi w regionach. Na poziomie krajowym realizowanych jest szereg działań o charakterze legislacyjnym, przygotowującym otoczenie

⁴ Strategia Rozwoju Kraju 2020, s.26.

⁵ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, s.40.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

prawne, ponadto szereg działań organizacyjnych w zakresie koordynowania publicznych polityk administracji rządowej. Jednakże duża część kierunków interwencji publicznej powinna być realizowana w województwach i samorządach.

2. Miejsce ekonomii społecznej w dokumentacji samorządów terytorialnych

W rozdziale tym przedstawione są wyniki analizy dokumentów strategicznych i programów na szczeblu regionalnym, powiatowym i gminnym. Celem przeprowadzonej analizy było zbadanie tego, jak postrzegana jest ekonomia społeczna w dokumentacji samorządów oraz jaka przypisywana jest jej wartość. W badaniu przyjęto założenie, że dosłowne nawiązywanie w dokumentacji samorządów do ekonomii społecznej świadczy o jej znajomości i świadomości, jak istotną rolę odgrywa w walce z wykluczeniem społecznym.

2.1. Ekonomia społeczna w regionalnych dokumentach strategicznych

Analizie zostały poddane następujące dokumenty regionalne:

- a) Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego 2020,
- b) Strategia Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego do roku 2020,
- c) Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2013-2020,
- d) Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia 2017.

Wszystkie cztery dokumenty w całości, bądź też w części, opisują działania mające na celu walkę z marginalizacją, wykluczeniem społecznym oraz działania wspierające zatrudnienie w regionie, co w naturalny sposób odwołuje się do istoty ekonomii społecznej.

a) *Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego 2020*

Pod koniec grudnia 2012 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił zaktualizowaną „Strategię Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020”. Tym samym zakończony został proces aktualizacji strategicznego dla Wielkopolski dokumentu, który od 2005 roku tworzył podstawę programów, działań i projektów na rzecz rozwoju województwa.

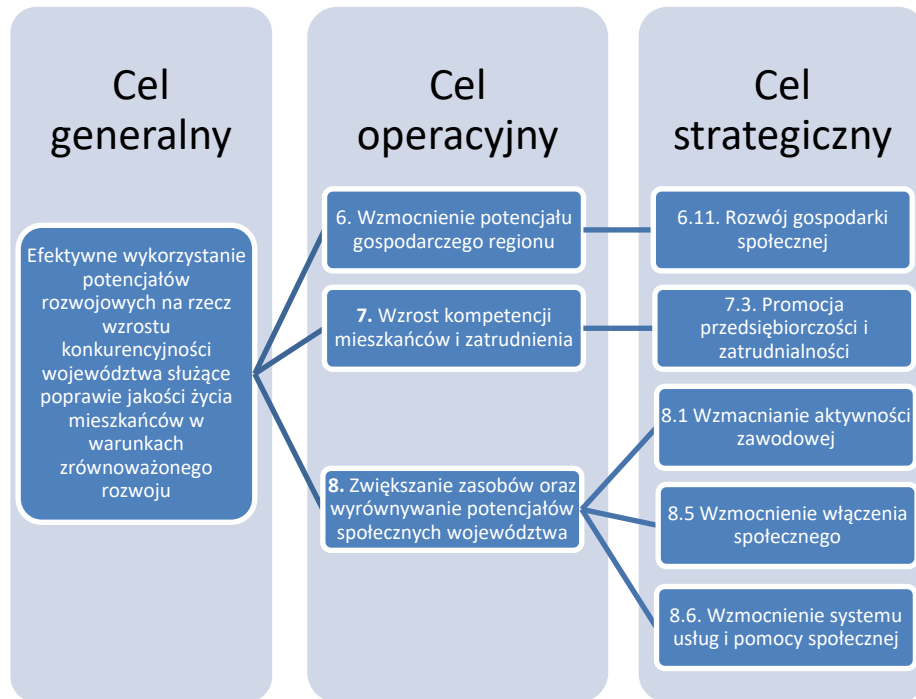
W czasie, gdy aktualizacja strategii była uchwalana, nie było jeszcze Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej ani Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, a sama ekonomia społeczna nie była jeszcze tak popularna. Jednak w SRWW pojawiają się nawiązania do ekonomii społecznej, która określana jest gospodarką społeczną. Poza jej obecnością w planie strategicznym, który jest najważniejszą częścią strategii, nawiązania do niej pojawiają się również w diagnozie gospodarki i otoczenia, sfery społecznej oraz w analizie SWOT. Opisywana jest ona jak ważny instrument rozwiązywania problemów społecznych, który należy umacniać, między innymi poprzez budowanie wielosektorowych partnerstw.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Na dziewięć celów strategicznych aż trzy realizowane są poprzez działania odnoszące się do ekonomii społecznej. Ze względu na fakt, że znaczna część dokumentu odnosi się do infrastruktury, spójności komunikacyjnej oraz środowiska, rola jaka przypisywana jest ekonomii społecznej jest stosunkowo duża.

Rysunek 1. Cele strategiczne dot. ekonomii społecznej w Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego 2020.

Potencjał jaki niesie za sobą ekonomia społeczna został dostrzeżony w SRWW, czego dowodem jest znacząca rola, jaka została jej przypisana w promocji przedsiębiorczości, wzmacnianiu aktywności zawodowej, włączenia zawodowego oraz systemu usług i pomocy społecznej.

b) Strategia Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego do roku 2020

Jednym z najważniejszych dokumentów wyznaczających główne kierunki rozwoju i wdrażania polityki społecznej w regionie jest Strategia Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego obowiązująca od 2010 roku. Dokument ten, wyznacza priorytetowe kierunki regionalnej polityki społecznej.

W dokumencie pojawiają się trzy bezpośrednie odniesienia do ekonomii społecznej. W opisie profilu socjodemograficznego województwa wielkopolskiego zauważono, jak istotną rolę odgrywa ekonomia społeczna na rzecz budowania społeczeństwa obywatelskiego. Podsumowany został również stan ekonomii społecznej w roku 2009. Kolejnym miejscem, gdzie wspomniana została ekonomia społeczna była analiza SWOT. Określona ona została jako silna strona w potencjale wewnętrznym.

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Trzecie bezpośrednie odwołanie się do ekonomii społecznej, pojawia się w Programie Wzorcowym Dla Gmin i Powiatów, w którym to planuję się tworzenie zakładów aktywizacji zawodowej. Dodatkowo ekonomia społeczna została opisana w aneksie nr 4 „Profile socjodemograficzne Województwa Wielkopolskiego” stanowiącym załącznik do Strategii.

Analizując cele operacyjne i przypisane im zadania, zauważyć można, że pomimo świadomości jak ważna jest ekonomia społeczna, na co wskazuje diagnoza oraz miejsce w analizie SWOT, nie została ona ujęta wprost w planowanych działaniach strategicznych. Zapisanych zostało za to wiele celów, do których posłużyć mogłyby instrumenty ekonomii społecznej.

W Strategii Polityki Społecznej dla Województwa Wielkopolskiego potencjał, który niesie za sobą ekonomia społeczna, nie został włączony w planowane programy ani działania strategiczne. Ma to jednak poważne uzasadnienie. W roku 2010, kiedy to powstawał dokument, problemy społeczne, które dotyczyły mieszkańców Wielkopolski były zupełnie inne, jak chociażby wysokie bezrobocie, planowane działania i programy ukierunkowane były na inne grupy społeczne. Po drugie, ekonomia społeczna wciąż jeszcze nie była tak popularnym środkiem do walki z wykluczeniem społecznym. Stąd też tak mała jego rola w strategicznym zarządzaniu regionem. Warto jednak zwrócić uwagę, że do realizacji niektórych celów wykorzystywane są działania związane ze wspieraniem przedsięwzięć gospodarczych podejmowanych przez niepełnosprawnych. W obecnej sytuacji uzasadnione wydaje się powołanie dokumentu, który w sposób komplementarny wobec SPS WW ujmowałby problematykę ekonomii społecznej.

c) Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej 2013-2022

Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (RPRES) w Województwie Wielkopolskim na lata 2013-2022 jest programem wojewódzkim w zakresie rozwoju ekonomii społecznej. RPRES został opracowany przez Zespół ekonomii społecznej w ROPS przy współpracy z przedstawicielami organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej, instytucji pomocy społecznej i uczelni. Dokument ten diagnozuje kondycję ekonomii społecznej w regionie oraz wskazuje ścieżki jej rozwoju. Wyraźnie określa istotną rolę ekonomii społecznej w regionie jako narzędzia, które tworzy aktywną politykę społeczną. Zapisy RPRES wpisują się w politykę wspierania ekonomii społecznej na poziomie krajowym poprzez spójność z opracowywanym Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej.

W 2015 roku przeprowadzona została aktualizacja Regionalnego Planu Rozwoju Ekonomii Społecznej. W warsztatach uczestniczyli przedstawiciele ROPS w Poznaniu, OWES z terenu województwa wielkopolskiego oraz przedstawiciele PES. Zakres wprowadzonych zmian dotyczył uaktualnienia diagnozy, układu celów i rezultatów oraz wypracowania bardziej szczegółowej koncepcji działań niezbędnych do osiągnięcia celów i rezultatów.

Kluczowym problemem, na który odpowiedzią ma być RPRES, jest zbyt niski udział PES w rynku pracy, dostarczaniu usług użyteczności publicznej oraz aktywizacji społeczno-zawodowej. Zdiagnozowany problem spowodowany jest:

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

- zbyt małą liczbą trwałych miejsc pracy w PES,
- zbyt małą skutecznością działań integracyjnych PES,
- zbyt małą skalą pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej w społeczeństwie i wśród kluczowych interesariuszy,
- niedostatecznie sprawnie funkcjonującym systemem koordynacji ekonomii społecznej na poziomie regionalnym.

Strategicznym celem Programu jest zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rynku pracy, aktywizacji społecznozawodowej i dostarczaniu usług użyteczności publicznej.

Konstrukcja logiczna Programu bazuje na strukturze diagnozy. Zakłada się, że dla zwiększenia udziału podmiotów ekonomii społecznej w rynku pracy, aktywizacji społeczno-zawodowej oraz w dostarczaniu usług społecznych, niezbędne jest podjęcie szeregu działań, które prezentowane są w poniższej tabeli.

Priorytet I Zwiększenie liczby miejsc pracy w PES
Działanie I.1 Wzmacnianie potencjału wewnętrznego PES
Działanie I.2 Stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy w PES
Działanie I.3 Zwiększanie udziału osób w najtrudniejszej sytuacji wśród klientów OWES oraz wśród pracowników PES
Działanie I.4 Poprawa skuteczności i efektywności systemu wsparcia ekonomii społecznej
Działanie I.5 Zwiększenie skali współpracy PES z JST i biznesem
Priorytet II Poprawa skuteczności i efektywności działań integracyjnych PES
Działanie II.1 Poprawa jakości usług reintegracji społeczno-zawodowej
Działanie II.2 Poprawa dostępu do usług reintegracyjnych
Działanie II.3 Wzmacnianie lokalnych powiązań
Priorytet III Upowszechnienie w społeczeństwie i wśród kluczowych interesariuszy pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej
Działanie III.1 Zwiększenie obecności ekonomii społecznej w przestrzeni publicznej
Działanie III.2 Włączenie tematyki ekonomii społecznej do edukacji formalnej
Priorytet IV Lepsza koordynacja działań na poziomie regionalnym
Działanie IV.1 Doskonalenie mechanizmów koordynacji
Działanie IV.2 Wzmocnienie kompetencji ROPS
Działanie IV.3 Rozwój systemu monitorowania i oceny polityki wsparcia ekonomii społecznej

Tabela 2 Tabela priorytetów i działań RPRES w województwie wielkopolskim.

Osiągnięcie założonych rezultatów wymaga przede wszystkim skoordynowanych, spójnych i kompleksowych działań, które będą prowadzone systemowo. W tym rozumieniu koordynacja oznacza wyznaczanie wizji i kierunków strategicznych działań i rezultatów oraz poszukiwanie nowych, innowacyjnych rozwiązań i narzędzi. Z pewnością nowe i innowacyjne w województwie

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

wielkopolskim byłoby powstanie Gminnej Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej. W pełnej spójności działań z istniejącymi strategiami realizowałaby ona obrane kierunki działań i nadawała nowe, dostosowane do lokalnych potrzeb i sytuacji społeczno-gospodarczej.

d) Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia 2017

Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia w Województwie Wielkopolskim na 2017 rok stanowi uszczegółowienie działań zapisanych w Strategii Zatrudnienia dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2014–2020. Składa się z trzech priorytetów:

1. wzrost zatrudnienia i mobilności mieszkańców,
2. inwestycje w edukację i kształcenie ustawiczne,
3. integracja społeczna i walka z ubóstwem.

Podmioty ekonomii społecznej są bezpośrednimi adresatami zadania „Wspieranie aktywizacji osób bezrobotnych w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy”, priorytetu „Wzrost zatrudnienia i mobilności mieszkańców”. W ramach tego zadania ROPS odpowiedzialny jest za dofinansowanie kosztów działania ZAZ w roku 2017 ze środków PFRON będących w dyspozycji SWW w kwocie 7 844 000,00 zł oraz ze środków budżetu SWW w kwocie 871 744,00 zł. Również w ramach tego zadania ROPS jest odpowiedzialny za prowadzenie czterech projektów konkursowych WRPO2014+ działania 7.1. Aktywna integracja Poddziałania 7.1.2. Aktywna integracja. W ramach projektów przewiduje się podjęcie działań w obszarze integracji i aktywizacji społeczno-zawodowej skierowanej do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ich otoczenia poprzez wykorzystanie instrumentów aktywizacji społecznej, zawodowej, edukacyjnej, zdrowotnej oraz działań o charakterze środowiskowym. Budżet poszczególnych projektów wynosi:

- projekt „Aktywna integracja w powiecie złotowskim” - 1 443 822,00 zł,
- projekt „Sieć dobrego wsparcia” - 3 397 135,08 zł,
- projekt „Rozwój Usług Aktywnej Integracji w Subregionie Kaliskim” - 2 699 624,43 zł,
- projekt „Na ścieżce reintegracji - działania sieciujące w subregionie pilskim” - 1 932 081,00 zł.

W ramach priorytetu „Integracja społeczna i walka z ubóstwem” realizowane jest zadanie „Ograniczenie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego”. WUP w Poznaniu odpowiedzialny jest za kontynuację konkursów ujętych w Planach z roku 2015 i 2016. Zajmuje się również przeprowadzeniem nowych konkursów WRPO 2014+ PI 9i Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie Działanie 7.1. Aktywna integracja Poddziałanie 7.1.2. Aktywna integracja-projekty konkursowe. Alokacja konkursu na cały okres programowania to 105 000 000,00 zł. Realizacja działań w ramach Priorytetu Inwestycyjnego przyczyni się do wzrostu szans na rynku pracy osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a tym samym przyczyni się do ograniczenia skali ubóstwa.

Drugie zadanie realizowane w ramach trzeciego priorytetu to „Wspieranie powstawania przedsiębiorstw społecznych i dobrych praktyk w tym obszarze”. Instytucją odpowiedzialną za

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

realizację tego zadania jest ROPS w Poznaniu. Projekt WRPO 2014+ „Koordynacja rozwoju ekonomii społecznej w województwie wielkopolskim” z łączną kwotą budżetu 2 519 827,10 zł adresowany jest do PES i ich kadry zarządzającej, w tym PES reintegracyjnych: CIS, KIS, ZAZ, WTZ, OWES, pozostałych PES oraz otoczenie sektora ES w Wielkopolsce. Oczekiwanyimi rezultatami wsparcia są:

- poprawa współpracy między interesariuszami ES w regionie,
- wzrost rozpoznawalności PES jako dostawców produktów i usług,
- poprawa jakości w zakresie działań usług reintegracyjnych PES),
- stworzenie sieci współpracy włączających PES w gospodarkę,
- włączenie ES i PES w lokalne polityki publiczne i system realizacji usług społecznych.

Liczba programów i zadań prowadzonych przez SWW na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest stosunkowo duża. Zauważyć należy, że większość tych programów finansowanych jest ze środków europejskich EFS w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020.

2.2. Ekonomia społeczna w dokumentacji samorządów lokalnych

Dokumentami samorządów lokalnych, które nawiązują do ekonomii społecznej są strategie rozwiązywania problemów oraz w pewnym stopniu strategie rozwoju miasta i powiatu. Dodatkowo w Ostrowie Wlkp., zgodnie z zapisami ustawy z dnia 9 października 2005r. o rewitalizacji, obowiązuje Program Rewitalizacji dla Ostrowa Wielkopolskiego na lata 2016-2023. W obydwu samorządach corocznie przygotowywane są ponadto Programy współpracy z organizacjami samorządowymi. Są to bardzo istotne dokumenty dla organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw ekonomii społecznej, które startują w konkursach na realizację zadań publicznych. Celem ich jest budowanie partnerstwa pomiędzy samorządami a organizacjami pozarządowymi. Określają priorytetowe zadania publiczne oraz wysokość środków przeznaczonych do realizacji programu. W roku 2018 Starostwo Powiatowe na cele te przeznacza 300 000,00 zł i jest to kwota od kilku lat niezmienna. Natomiast Miasto ustanowiło wartość tych środków na ponad 4 mln zł.

Rok	Wysokość środków przeznaczonych przez Miasto Ostrów Wielkopolski na realizację Programu współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi
2013	2 720 000,00 zł
2014	2 880 000,00 zł
2015	4 199 000,00 zł
2016	4 148 000,00 zł
2017	4 322 000,00 zł
2018	4 125 700,00 zł

Tabela 3 Środki przeznaczone na realizację Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi w latach 2013-2018 w i Mieście Ostrów Wielkopolski

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Przeglądając się tabeli zauważyć można, że poza rokiem ostatnim, kwoty przeznaczane na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe systematycznie wzrastały. Przed pięcioma laty było to prawie 1,5 mln złotych mniej. Jest to bardzo dobra zmiana w kierunku zwiększania aktywizacji obywatelskiej mieszkańców miasta. Różnicę tę stanowi między innymi milionowy budżet przeznaczany na realizację inicjatyw lokalnych. Inicjatywa lokalna jest narzędziem, dzięki któremu mieszkańcy Ostrowa Wielkopolskiego we współpracy z samorządem mogą podjąć działania na rzecz realizacji zadań publicznych. Mieszkańcy mogą wystąpić z wnioskiem inicjatywy lokalnej bezpośrednio lub za pośrednictwem lokalnej organizacji pozarządowej. Od momentu wprowadzenie budżetu lokalnego, środki na niego przeznaczone wzrosły o 15 tys. zł.

a) Ekonomia społeczna w powiatowych dokumentach strategicznych

W powiecie ostrowskim obowiązują dwie strategie odwołujące się do ekonomii społecznej: Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Ostrowskiego na lata 2014-2020 oraz Strategiczny Plan Rozwoju Powiatu Ostrowskiego na lata 2016-2020.

Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Ostrowskim na lata 2014 – 2020 jest dokumentem wspierającym rozwój powiatu w zakresie polityki społecznej, której celem jest rozwiązywanie ważnych problemów społecznych oraz planowanie i realizacja wyznaczonych zadań w zakresie polityki społecznej.

Przeprowadzona diagnoza aktualnej sytuacji społecznej zwraca uwagę na pomoc instytucjonalną, w tym na funkcjonujące na terenie powiatu Warsztaty Terapii Zajęciowej. Jeden z podrozdziałów poświęcony zostaje również trzeciemu sektorowi, w którym wymienione oraz opisane zostają najaktywniejsze organizacje pozarządowe. Wśród zdiagnozowanych problemów pojawiły się między innymi: brak przyrostu miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych, wykluczenie i izolacja osób niepełnosprawnych, niski poziom wykształcenia, aktywności i kwalifikacji zawodowych osób niepełnosprawnych. Działania podjęte na rzecz rozwoju ekonomii społecznej przyczyniać się będą do rozwiązywania wyżej zdiagnozowanych problemów.

Program strategii zakłada realizację czterech celów strategicznych, z czego realizacja jednego z nich bardzo wyraźnie odwołuje się do ekonomii społecznej.

Cel strategiczny 2		
Infrastruktura pomocy społecznej dostosowana do potrzeb osób wykluczonych społecznie		
Cel operacyjny 2.4		
Zaktywizowane powstawanie spółdzielni socjalnych, w tym w szczególności osób prawnych		
Zadania	Zidentyfikowany realizator	Wskaźniki
Wspieranie podmiotów tworzących spółdzielnie socjalne	OFES PUP PCPR OPS trzeci sektor	<ul style="list-style-type: none"> • liczba edycji szkoleń (sztuki) • liczba spotkań, konferencji i szkoleń poświęconych tematyce
Propagowanie idei	OFES PUP PCPR OPS trzeci	

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

zakładania spółdzielni socjalnych	sektor	zakładania spółdzielni socjalnych (sztuki)
Szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr spółdzielni socjalnych, powiązane bezpośrednio z potrzebami oraz specyfiką realizowanych zadań	PUP PCPR	<ul style="list-style-type: none"> liczba godzin doradztwa specjalistycznego (godziny) liczba osób pozytywnie oceniających pomoc uzyskaną w ramach projektu (osoby)

Tabela 4 Wybrane cele i działania Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Ostrowskim

Drugim dokumentem nawiązującym do ekonomii społecznej jest Strategiczny Plan Rozwoju Powiatu Ostrowskiego. Obejmuje on analizę i diagnozę aktualnej sytuacji powiatu ostrowskiego, wyznacza wizję rozwoju samorządu oraz zawiera opis planowanych inwestycji na lata 2016-2020. W dokumencie pojawiają się nieliczne nawiązania do ekonomii społecznej. Wspomniana ona zostaje w diagnozie sytuacji pomocy społecznej, gdzie wymienione zostają funkcjonujące na terenie powiatu WTZ oraz przytoczone zostają za Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Ostrowskim najważniejsze cele strategiczne podejmujące próby rozwiązania problemów społecznych.

Kolejnym ważnym dokumentem, niebędącym strategią czy programem, ale równie ważnym dla podmiotów ekonomii społecznej jest porozumienie o współpracy w ramach partnerstwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, którego partnerami są między innymi Starostwo Powiatowe w Ostrowie Wielkopolskim. Głównym celem partnerstwa jest poszukiwanie możliwości wsparcia rozwoju istniejących i nowo powstających na terenie subregionu kaliskiego podmiotów ekonomii społecznej. Dokument nakreśla działania, do których zobowiązują się partnerzy i dotyczą one diagnostyki rynku pracy, szeroko pojętego wsparcia ekonomii społecznej, wspierania osób wykluczonych społecznie oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym na rynku pracy.

Partnerstwo tworzy siedem podmiotów: Starostwo Powiatowe w Ostrowie Wielkopolskim, Gmina i Miasto Odolanów, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrowie Wielkopolskim, Powiatowy Urząd Pracy w Ostrowie Wielkopolskim, Spółdzielnia Socjalna „Marten”, Biuro Rachunkowe Omega, Fundacja im. Królowej Polski Św. Jadwigi, Zakłady Graficzne s.c., Fundacja Wsparcie, Spółka Słam Poland, Stowarzyszenie „Z miłości do Dzieci”, Fundacja Inwalidów i Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie.”

b) Ekonomia społeczna w gminnych dokumentach strategicznych

Analizie zostały poddane następujące akty prawne uchwalone przez Radę Miasta Ostrow Wielkopolski:

- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Miasta Ostrow Wielkopolski 2016-2022,
- Program Rewitalizacji dla Ostrowa Wielkopolskiego na lata 2016-2023.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Zaznaczyć należy, że w mieście obowiązuje Strategia Zrównoważonego Rozwoju Ostrowa Wielkopolskiego na lata 2014-2020 jednakże w żaden sposób nie nawiązuje ona do ekonomii społecznej. Wytlumaczyć to można szerokim zakresem przedmiotowym dokumentu oraz faktem, że Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych szczegółowo diagnozuje zagadnienie wykluczenia społecznego.

Szczegółowa analiza Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych pozwala stwierdzić, że ekonomia społeczna pełni bardzo ważną rolę w pomocy społecznej. Nawiązania do niej pojawiają się zarówno w diagnozie społecznej, gdzie opisane zostały dwa funkcjonujące na terenie miasta Warsztaty Terapii Zajęciowej, wielokrotnie w analizie SWOT oraz co bardzo ważne, w planie strategicznym.

W SWOT ekonomia społeczna wspomniana zostaje czterokrotnie. W obszarze bezrobocia, ubóstwo, bezdomność zdiagnozowano możliwości znajdowania przez osoby bezrobotne zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej, co sugerować może niewystarczającą bazę podmiotów ekonomii społecznej.⁶ W obszarze niepełnosprawności jako szanse postrzega się istnienie w mieście podmiotów ekonomii społecznej, mogących zatrudniać osoby niepełnosprawne i prowadzenie działań na rzecz tworzenia w mieście podmiotów ekonomii społecznej, mogących zatrudniać osoby niepełnosprawne. Zwrócono jednocześnie uwagę na brak Zakładu Aktywności Zawodowej na terenie miasta.

Nawiązana do ekonomii społecznej w planie strategicznym prezentuje poniższa tabela.

Cel strategiczny 1 Przeciwdziałanie ubóstwu, bezrobociu i bezdomności oraz zapobieganie ich skutkom
Cel operacyjny 1.2 Wsparcie osób bezrobotnych i poszukujących pracy oraz ograniczanie dyskryminacji ze względu na płeć w obszarze rynku pracy <ul style="list-style-type: none">• <u>Wspieranie rozwoju w mieście podmiotów ekonomii społecznej</u>, wspieranie aktywności gospodarczej mieszkańców oraz pozyskiwanie inwestorów z zewnątrz.
Cel strategiczny 3 Utrzymanie osób starszych i niepełnosprawnych w środowisku zamieszkania oraz umożliwienie im udziału w życiu społecznym
Cel operacyjny 3.2 Ograniczenie skutków niepełnosprawności oraz aktywizacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych <ul style="list-style-type: none">• <u>Inicjowanie i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej</u> mogących tworzyć miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych na terenie miasta, w tym warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej• <u>Podjęcie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych oraz z podmiotami ekonomii społecznej</u> i przedsiębiorcami zatrudniającymi osoby niepełnosprawne w celu utworzenia skutecznego systemu pomocy dla osób niepełnosprawnych (np. w formie partnerstwa międzysektorowego)

⁶ Diagnoza przeprowadzana była w 2015 roku.

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Cel strategiczny 5
Rozwój kapitału społecznego i ludzkiego

Cel operacyjny 5.2

Wyzwalanie aktywności obywatelskiej, rozwój współpracy z sektorem pozarządowym i podmiotami ekonomii społecznej, wspólne diagnozowanie problemów społecznych i potrzeb mieszkańców.

- Realizowanie zadań z zakresu rozwiązywania problemów społecznych przy współpracy z sektorem pozarządowym oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego
- Inicjowanie działalności w mieście nowych organizacji pozarządowych funkcjonujących w obszarze polityki społecznej oraz podmiotów ekonomii społecznej (także o zasięgu ponadlokalnym)
- Realizowanie zadań z zakresu rozwiązywania problemów społecznych przy współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Promowanie działalności organizacji pozarządowych oraz podmiotów ekonomii społecznej oraz udzielanie im pomocy w pozyskiwaniu środków z innych niż budżet miasta źródeł finansowania
- Opracowywanie i realizowanie, przy współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi partnerami projektów służących aktywizacji mieszkańców miasta, w tym współfinansowanych z funduszy zewnętrznych, np. z funduszy Unii Europejskiej

Tabela 5 Odniesienia do ekonomii społecznej w planie strategicznym Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Ostrowie Wielkopolskim.

Należy zwrócić uwagę, w jak dużym stopniu ekonomia społeczna włączona jest w działania miasta na rzecz walki z wykluczeniem społecznym. Ekonomia społeczna oraz reprezentujące ją podmioty traktowani są jak partnerzy, z pomocą których rozwiązywanie problemów związanych z niepełnosprawnością, ubóstwem, bezdomnością oraz wyzwalanie aktywności obywatelskiej jest skuteczniejsze. Działania skierowane na ekonomię społeczną, obejmują zarówno wspieranie podmiotów oraz inicjowanie powstawania nowych, jak również nawiązywanie partnerstw i wzajemna współpraca.

Następnym dokumentem odnoszącym się do kwestii rozwiązywania problemów związanych z wykluczeniem społecznym jest Program Rewitalizacji dla Ostrowa Wielkopolskiego na lata 2016-2023. Stanowi on istotny instrument wspierający zarządzanie rozwojem miasta w zakresie wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez powiązane ze sobą działania społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne. Pomimo przedmiotowego pokrewieństwa dokumentu z zakres funkcjonowania ekonomii społecznej, poza wyliczeniem dwóch Warsztatów Terapii Zajęciowej w Ostrowie Wielkopolskim, nie pojawiają się żadne odniesienia do ekonomii społecznej. Podmioty ekonomii społecznej pełniące bardzo ważną rolę w integracji społecznej i zawodowej zostały pominięte w zaplanowanym harmonogramie rzeczowo-finansowym.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Podsumowanie

W powiecie ostrowskim obowiązują dwie strategie, które odnoszą się bezpośrednio do zagadnienia ekonomii społecznej: Strategiczny Plan Rozwoju Powiatu Ostrowskiego na lata 2016-2020 i Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Ostrowskiego na lata 2014-2020. Są to stosunkowo nowopowstałe dokumenty, co zapewne stanowi jeden z powodów, dzięki któremu ekonomia społeczna nie została w nich pominięta. Do kwestii ekonomii społecznej odnosi się w szczególności strategia dotycząca kwestii rozwiązywania problemów społecznych. Powiat Ostrowski rozwój ekonomii społecznej postrzega poprzez powstawanie nowych spółdzielni socjalnych. Zadania zaplanowane do realizacji tego celu obejmują głównie obszar inicjowania i wspierania podmiotów gotowych podjąć się utworzenia spółdzielni socjalnej. Rozwój infrastruktury społecznej dostosowanej do potrzeb wykluczonych społecznie obejmuje również szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr spółdzielni socjalnych, powiązane bezpośrednio z potrzebami oraz specyfiką realizowanych zadań.

W gminnej dokumentacji strategicznej ekonomia społeczna odgrywa stosunkowo dużą rolę. Przy czym należy zwrócić uwagę, że Program Rewitalizacji dla Ostrowa Wielkopolskiego nie zawiera do niej żadnego odniesienia. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych nawiązuje do niej niejednokrotnie. Analiza dokumentu wskazuje, że sektor ekonomii społecznej postrzegany jest jako ważny partner do walki z wykluczeniem społecznym. Współpraca z tym sektorem obejmuje zarówno walkę z wykluczeniem społecznym z powodu bezrobocia, ubóstwa, niepełnosprawności i starości. Co ważne, tworzący plan strategiczny zdawali sobie sprawę z potrzeb, jakie wykazuje sam sektor ekonomii społecznej. Zaplanowane są również działania wspierające powstawanie nowych podmiotów ekonomii społecznej oraz wspieranie już tych istniejących. Ekonomia społeczna ma również odgrywać ważną rolę w wyzwaniu aktywności obywatelskiej.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

III. Ekonomia społeczna na terenie powiatu ostrowskiego

1. Diagnoza stanu ekonomii społecznej na terenie powiatu ostrowskiego

Na terenie powiatu ostrowskiego baza podmiotów ekonomii społecznej jest bardzo rozwinięta, zarówno pod względem jej liczebności jak i różnorodności. W Odolanowie znajdują się dwie **spółdzielnie socjalne**. Pierwsza spółdzielnia socjalna „Marten” powstała pod koniec roku 2013 i prowadzi zakład krawiecki. Obecnie skupia się na szyciu pokrowców na meble tapicerowane i zatrudnia osoby długotrwale bzerobotne. Druga spółdzielnia socjalna – „Przyjazna Kuchnia” zatrudnia absolwentów Centrum Integracji Społecznej i zajmuje się organizowaniem imprez, świadczy usługi cateringowe i pielęgnacji terenów zielonych.

Poza spółdzielniami socjalnymi na terenie powiatu ostrowskiego funkcjonują również **organizacje pozarządowe będące przedsiębiorstwami społecznymi**: dwie fundacje oraz jedno stowarzyszenie. Fundacja Działań Artystycznych OBIEKTYWISTKI, która oferuje profesjonalne usługi fotograficzne, specjalizuje się w fotoreportażu ślubnym, sesjach rodzinnych, dziecięcych, portretowych czy fotografii produktowej. Fundacja „Szansa” świadczy usługi związane z zagospodarowaniem terenów zieleni, oferuje specjalistyczne sprzątanie budynków i obiektów przemysłowych, współpracuje z lokalnymi partnerami w zakresie kształtowania regionalnych programów gospodarczych i polityk. Z kolei Stowarzyszenie „Slam Poland” świadczy usługi rozbiórki opakowań od płyt CD i DVD oraz pakowania płyt. Misją przedsiębiorstwa jest reintegracja osób z niepełnosprawnością poprzez ich zatrudnienie w sektorze usług recyklingu i działań proekologicznych.

Kolejną formą przedsiębiorstw społecznych na terenie powiatu ostrowskiego są **spółki non profit**: Media i Komunikacja Sp. x o.o., Firma Budowlana MUROBET Sp. z o.o. oraz Białala Mushrooms Sp. z o.o.. Spółka Media i Komunikacja oferuje szeroki wachlarz usług związanych z promocją – pisanie artykułów prasowych, informacyjnych, tworzenie spotów reklamowych, fotografię. Ponadto wykonuje płytki z informacjami zakodowanymi w postaci kodu QR. W Spółce zatrudnienie znajdują osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. MUROBET świadczy usługi w zakresie wykonywania posadzek betonowych, ocieplania budynków, prac remontowo-budowlanych czy brukarskich. MUROBET działa w obszarze ochrony dóbr sztuki, kultury i tradycji, prowadzi też działalność charytatywną. Spółka „Białala Mushrooms” świadczy usługi pakowania grzybów shiitake i boczniaków w pojemniki detaliczne, zatrudniając osoby, które były długotrwale bezrobotne. Ponadto popularyzuje idee związane ze zdrowym stylem życia.

Na mapie powiatu ostrowskiego funkcjonują ponadto podmioty reintegracyjne służące reintegracji społecznej i zawodowej. W 2015 roku powstało **Centrum Integracji Społecznej** w Odolanowie założone przez Stowarzyszenie Trzeźwości w Odolanowie. Realizuje ono reintegrację zawodową i społeczną poprzez prowadzenie dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym programów edukacyjnych, obejmujących, m.in. nabywanie umiejętności zawodowych, przekwalifikowanie lub

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności niezbędnych do codziennego życia. Aktualnie oferta CIS skierowana jest dla 40 beneficjentów z Gminy i Miasta Odolanów oraz dla 10 z Gminy Ostrów Wielkopolski.

Inną formą podmiotu reintegracyjnego obecnego na terenie powiatu ostrowskiego są **Warsztaty Terapii Zajęciowej**. Dwie placówki, jedna prowadzona w Ostrowie Wielkopolskim, druga w Odolanowie, prowadzone są przez Fundację Inwalidów i Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie” w Kaliszu. Trzecia placówka WTZ „Tęcza” w Ostrowie Wielkopolskim prowadzona jest przez Stowarzyszenie Promocja Rozwoju Dziecka i Rodziny w Ostrowie Wielkopolskim. Łącznie w zajęciach bierze udział około 115 uczestników. W pracowniach jest prowadzona rehabilitacja i terapia ukierunkowana na jak doskonalsze przygotowanie do aktywizacji zawodowej. Celem warsztatu jest przygotowanie uczestników do zawodu, a w przyszłości do podjęcia pracy zarobkowej.

Diagnoza, zawierająca dokładną liczbę przedsiębiorstw ekonomii społecznej nie jest możliwa ze względu na fakt, że nie wszystkie dane są ewidencjonowane. Nie jest prowadzona baza organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą, niemożliwe jest również dotarcie do informacji na temat ilości spółek non-profit. Jednak ze względu na niewielki obszar badań na podstawie zebranych informacji można stwierdzić, że poza wyżej wymienionymi, nie funkcjonuje więcej podmiotów ekonomii społecznej.

Niezwykle ważną instytucją dla rozwoju ekonomii społecznej jest Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi. Dzięki działaniom podejmowanym przez OWES ekonomia społeczna zaczęła bardzo dynamicznie się rozwijać. Wśród działań inicjowanych i organizowanych przez OWES było między innymi zawarcie porozumienia o współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej podpisane w 2014 roku przez różne podmioty znajdujące się w otoczeniu PES, jak i same podmioty. Dodatkowo wszystkie funkcjonujące przedsiębiorstwa społeczne oraz te nowopowstające mogą liczyć na wsparcie finansowe i merytoryczne, w tym poradnictwo w zakresie usług księgowych, prawnych, marketingowych i specjalistycznych, a wszystkie nowopowstałe przedsiębiorstwa, mogą korzystać z programu mentoringu.

1.1. **Opinia na temat stanu ekonomii społecznej w powiecie ostrowskim**

Opinie reprezentatów środowiska ekonomii społecznej i jego otoczenia na temat rozwoju ekonomii społecznej nie są zadowolające.

Z tego co wiem, w naszym powiecie nie ma żadnych podmiotów ekonomii społecznej.

Do tej pory podmioty ekonomii społecznej nie rozwinęły skrzydeł. Wszystkie podmioty ekonomii społecznej, które funkcjonowały na terenie naszego powiatu, już nie funkcjonują.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Respondenci nie znają podmiotów, bądź też nie kojarzą ich jako elementy sektora ekonomii społecznej. Nieznajomość funkcjonujących przedsiębiorstw społecznych i pozostałych podmiotów wpływa na negatywną ocenę stanu ekonomii społecznej. Sytuacja ta wskazuje na konieczność skupienia większej uwagi i wsparcia w zakresie animacji i edukacji z zakresu ekonomii społecznej w lokalnym środowisku.

Respondenci zwrócili również uwagę na lukę na rynku pracy, jaką jest brak miejsc dla osób niepełnosprawnych opuszczających WTZ. Pojawia się konieczność utworzenia nowego podmiotu ekonomii społecznej, w którym osoby niepełnosprawne mogłyby znaleźć zatrudnienie.

Osoby po WTZ powinny znajdować pracę, a wiem że to nie ma miejsca, że względu właśnie na brak takiej możliwości.

Nie ma żadnej perspektywy dla osób, uczęszczających na WTZ, przydałoby się stworzyć coś. Nie mamy tu ZAZ-u, w którym mogliby się realizować.

2. Czynniki rozwoju ekonomii społecznej

Na rozwój ekonomii społecznej, w tym jego tempo oraz kierunek, wpływ mają trzy grupy czynników: czynniki wewnętrzne, które bezpośrednio zależą od podmiotu, takie jak system zarządzania jednostką itp., podmioty otoczenia PES oraz sytuacja społeczno-gospodarcza. W rozdziale tym, zaprezentowane i omówione zostaną czynniki, które respondenci uznali za istotne w kształtowaniu sektora ekonomii społecznej w lokalnym środowisku. Na ich podstawie stworzone zostaną rekomendacje dotyczące samej strategii. Względem czynników wpływających pozytywnie na rozwój ekonomii społecznej sformułowane zostaną cele i działania, które wspierają je i podtrzymują. Czynniki, które według respondentów nie sprzyjają rozwojowi ekonomii społecznej w miarę możliwości, będą wskazówką do sformułowania działań ją ograniczających lub likwidujących. Zaznaczyć należy, że część działań i celów wydawać się może poza zasięgiem możliwości finansowych, merytorycznych i organizacyjnych samego Starostwa czy Urzędu Miasta. Dlatego też proponowanym modelem strategii będzie włączenie do grona realizatorów innych podmiotów, w tym organizacji pozarządowych, podmiotów wsparcia, w celu zwiększenia możliwości podejmowanych działań.

2.1. Czynniki wewnętrzne

Powodzenie przedsiębiorstwa zależne jest w bardzo dużym stopniu od sposobu zarządzania samym przedsiębiorstwem. Nawet najlepsze wsparcie i pozytywne nastawienie otoczenia nie jest w stanie zadbać o prawidłowy rozwój przedsiębiorstwa jeżeli ono samo o to nie zadba. Przygotowanie kadry kierującej, przygotowany zespół pracowników, strategia marketingowa, dopasowanie oferty i wiele innych czynników jest kluczowe dla prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Jedną z ważniejszych kwestii, jakie pojawiały się w trakcie rozmów z respondentami jest rola lidera/osoby

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

odpowiedzialnej za przedsięwzięcie. Mowa tu zarówno o etapie już prowadzenia działalności, ale i o niesamowicie ważnym momencie jakim jest czas inkubacji i powstawania podmiotu.

Bardzo istotny jest lider, była kiedyś sytuacja, że miał powstawać podmiot, były rozmowy, już podejmowane działania, ale osoba, która miała się tym zajmować zmieniła zdanie i całe przedsięwzięcie upadło.

By powstał taki podmiot, nie potrzebne są tylko chęci i dobry pomysł, to za mało. Potrzeba lidera, kogoś kto to pociągnie i będzie działał.

Ten ważny czynnik zwraca uwagę na istotność działań, jakie są podejmowane przez OWES w zakresie animacji i inkubacji oraz potrzebę intensyfikacji działań w celu znajdowania takich osób oraz odpowiedniego ich wyszkolenia.

Kolejną kwestią, na którą zwracano uwagę jest specyfika zarządzania w PES. Zaryzykować można stwierdzeniem, że zarządzanie PES, w porównaniu z pozostałymi przedsiębiorstwami, wymaga większego przygotowania i nakładów pracy. Osoby odpowiedzialne za kierowanie podmiotem poza znajomością podstaw zarządzania i prowadzenia przedsiębiorstwa, prawa pracy, znajomością lokalnego rynku i specyfiki branży, czyli tego co powinien wiedzieć każdy przedsiębiorca, powinny znać również specyfikę sektora społecznego i związanego z nim prawa. Dlatego wskazywano na potrzebę szkoleniową z zakresu marketingu oraz wszelkich kwestii, które ułatwią proces prowadzenia PES.

Takie szkolenia są ważne na początkowym etapie by przygotować ich do prowadzenia takiego przedsięwzięcia, ale i w trakcie by mogli to sobie odświeżyć czy nauczyć się nowych rzeczy.

Proponowane cele i kierunki działań:

Profesjonalizacja działających na terenie powiatów podmiotów ekonomii społecznej

- Szkolenia dla kadry zarządzającej dot. m. in. marketingu i socialmediów
- Szkolenia ze znajomości rachunkowości i księgowości
- Intensyfikacja działań z zakresu wsparcia działań animacyjnych i inkubacyjnych

2.2. Podmioty otoczenia PES

Badania sektora ekonomii społecznej wskazują, jak ważna dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej jest współpraca z otoczeniem tj. samorządem, przedsiębiorcami, innymi PES organizacjami pozarządowymi i innymi.

a) Kontrahenci

Kontrahentem dla PES jest każdy podmiot, z którym zawierane są umowy kupna-sprzedaży. Dla każdego przedsiębiorstwa, w tym też społecznego bardzo ważne jest wynegocjowanie korzystnych warunków umów z dostawcami usług i towarów, od których są zależni. Wysoka pozycja rynkowa

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

ułatwia negocjacje korzystniejszych warunków umów. Z oczywistych względów małe, dopiero co zaczynające przedsiębiorstwa takiej pozycji nie mają. Posiadają one jednak inny atut, jakim jest społeczny charakter prowadzonej działalności. Coraz powszechniejsza koncepcja społecznie odpowiedzialnego biznesu, według której przedsiębiorstwa budują swoją strategię uwzględniając interes społeczny pozwala na wykorzystanie tego atutu. Pomocne temu są między innymi działania podjęte przez ROPS i Fundację im. Królowej Polski Św. Jadwigi związane z promocją certyfikatu „Zakup prospołeczny”. Aby ułatwić konsumentom rozpoznanie przedsiębiorstw społecznych, opracowano system oznaczania ich specjalnym znakiem promocyjnym. Opracowano i zarejestrowano znak, który intuicyjnie informuje klienta/kontrahenta o swoim przesłaniu. Koncepcja społecznie odpowiedzialnego biznesu nie musi koniecznie dotyczyć tylko dużych korporacji i przedsiębiorstw. Odpowiednio pokierowane działania mogą również odnieść skutek w przypadku mniejszych kontrahentów.

Kolejnym narzędziem wsparcia PS może być stosowanie przez samorzady klauzul społecznych/zamówień społecznie odpowiedzialnych. W lipcu 2016 r. weszła w życie ustawa o zmianie ustawy Prawa zamówień publicznych, tym samym czyniąc ją jeszcze bardziej skutecznym narzędziem społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych. Zgodnie z wypracowaną definicją Społecznie Odpowiedzialne Zamówienia Publiczne odnoszą się do etapów zamówień publicznych, które uwzględniają jeden lub kilka następujących aspektów: promocję godnej pracy, poszanowanie praw człowieka i prawa pracy, wsparcie społecznego włączenia (w tym osób niepełnosprawnych), wsparcie ekonomii społecznej oraz Małych i Średnich Przedsiębiorstw, a także promocję równych szans oraz zasady „dostępny i przeznaczony dla wszystkich”. Stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień przyczynia się do zwiększania efektywności wydatkowania środków publicznych poprzez osiągnięcie celów społecznych. Umożliwiają wyrównywanie szans w dostępie do zamówień publicznych podmiotom i osobom pozostających w gorszej sytuacji na rynku pracy, nie naruszając przy tym zasad traktatowych UE. Jak wynika z relacji respondentów przydałyby się działania zwiększające ich stosowalność.

Proponowane cele i kierunki działań:

- Stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień/klauzul społecznych
- Upowszechnianie wiedzy na temat ekonomii społecznej wśród pracowników samorządu
- Kształtowanie postaw świadomego konsumenta wśród mieszkańców
- Upowszechnianie koncepcji społecznie odpowiedzialnego biznesu
- Promocja certyfikatu „Zakup prospołeczny”
- Promocja w lokalnej prasie i radiu ekonomii społecznej i jej roli jaką pełni dla środowiska osób niepełnosprawnych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

b) Partnerstwo

Rozwój ekonomii społecznej wymaga zaangażowania wielu partnerów. Za jej rozwój nie powinny być odpowiedzialne jedynie ośrodki wsparcia do tego powołane ani też samorządy lokalne, bowiem one też nie są w stanie samodzielnie planować i wdrażać programów, które ze swej natury są bardzo złożone. Do jego realizacji potrzebna jest wielostronna kooperacja, łączenie wiedzy oraz doświadczeń znajdujących się w różnych grupach społecznych i instytucjach. Dlatego tak ważne jest zawieranie partnerstw lokalnych. Obowiązujące na terenie powiatu porozumienie o współpracy w ramach partnerstwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej jest platformą do dalszego tworzenia i działania na rzecz trzeciego sektora. Głównym celem partnerstwa jest poszukiwanie możliwości wsparcia rozwoju istniejących i nowo powstających na terenie subregionu kaliskiego podmiotów ekonomii społecznej.

Poza międzysektorowymi partnerstwami, będącymi swoistą platformą przyszłej współpracy, bardzo ważne są partnerstwa ukierunkowane na konkretne działanie, projekt czy cel. Jak wynika z przeprowadzonych rozmów, pewną barierę stanowi słabo rozwinięta baza organizacji pozarządowych.

Podmioty ekonomii społecznej znajdującej się na terenie powiatu ostrowskiego w naturalny sposób pozostają w stałych relacjach z pozostałymi podmiotami trzeciego sektora. Nawiązywanie partnerstw, porozumień, ale przede wszystkim wszelkiego rodzaju innych mniej formalnych form wzajemnego kontaktu, jest bardzo ważne dla odnajdywania się w szerszej rynkowej rzeczywistości. Dotyczy to zwłaszcza przedsiębiorstw nowych czy pod różnymi względami mniej konkurencyjnych. Możliwości jakie stają przed zrzeszonymi podmiotami są o wiele szersze. W roli partnera występować mogą inne PES, organizacje pozarządowe, JTS, PUP, PCPR, MOPS inni.

Proponowane cele i kierunki działań:

- Wspieranie działań sieciujących PES i NGO
- Wspieranie powstawania i rozwoju organizacji pozarządowych
- Upowszechnianie wiedzy na temat korzyści wynikających z projektów partnerskich
- Pomoc w pisaniu wniosków unijnych
- Realizacja projektów partnerskich
- Inicjowanie działań w ramach istniejącego porozumienia na rzecz rozwoju ekonomii społecznej

c) Instytucje wsparcia

Niezwykle istotnymi podmiotami dla PES są wszelkie instytucje świadczące pomoc i wsparcie w rozwoju i funkcjonowaniu podmiotu. Instytucjami, które mogłyby pełnić taką rolę są między innymi Urząd Miasta i Starostwo Powiatowe. Zobowiązują się do tego w swoich programach współpracy z

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

organizacjami pozarządowymi oraz obowiązuje strategiiach. Wśród organizacji pozarządowych realizujących zadania gminy znajdują się również te będące przedsiębiorstwami społecznymi.

Formą wsparcia rozwoju sektora ekonomii społecznej jaką zaoferować mogą samorządy jest współtworzenie podmiotów. Urząd Miasta dotychczas podejmował kroki w kierunku utworzenia nowych podmiotów reintegracyjnych w mieście.

Podejmowane były rozmowy i starania w związku z utworzeniem w Ostrowie oddziału CIS mieszczącego się w Odolanowie, ale z różnych powodów nie udało się to.

Myśleliśmy również o utworzeniu ZAZ, w tym kierunku również prowadzone były rozmowy i organizowane spotkania, ale z przyczyn, można powiedzieć kadrowych się to nie udało. Odłożyliśmy ten temat na później.

Urząd Miasta bardzo poważnie myśli nad pomysłem utworzenia spółdzielni socjalnej, w której zatrudnienie znalazłyby osoby opuszczające WTZ.

Ja od początku mojej kadencji myślę o powstaniu podmiotu ekonomii społecznej, a konkretnie SS, w której mogłyby być zatrudnione osoby niepełnosprawne opuszczające WTZ. Bo cały czas brakuje nam łącznika pomiędzy WTZ i rynkiem pracy. Te osoby same z siebie zgłaszają taką potrzebę.

Profil działalności z pewnością będzie poddany jeszcze pod dyskusję, ale w związku ze zgłaszanymi już potrzebami rynku i znajomością środowiska osób niepełnosprawnych, pojawiają się pomysły.

Myślę że przydałaby się taka kawiarnia czy restauracja, gdzie zatrudnienia miały być osoby wychodzące z WTZ, ale nie tylko. Albo pracownia językowa, znam osoby niepełnosprawne które są anglistami, a z powodu niepełnosprawności siedzą w domu.

Rozważaniu poddana została również ewentualna rentowność i źródło pozyskiwania zleceń.

Przy wykorzystaniu klauzuli społecznej, podmiot mógłby obsługiwać jednostki podlegające pod UM, tzn. nasz Klub Senior Wigor, w którym jest 40 osób, szkoły czy przedszkola.

Bardzo ważnym podmiotem otoczenia PES jest OWES prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi. Wsparcie, które oferuje OWES ma zarówno wymiar finansowy, jak i pozafinansowy. PES mogą liczyć na: dotacje na tworzenie nowych miejsc pracy, udzielane wsparcie pomostowe na pokrycie obowiązkowych kosztów bieżącej działalności przedsiębiorstwa oraz stypendia stażowe. Poza doraźnym wsparciem finansowym, OWES oferuje szereg innych form wsparcia PES, które odciążają finansowo przedsiębiorstwa tj.: usługi prawne, księgowość, marketingowe i specjalistyczne. Na istotny wkład OWES w budowę sektora ekonomii społecznej w gminie zwraca uwagę jeden z respondentów:

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Tak naprawdę ekonomia społeczna w Ostrowie i świadomości osób zaistniała dzięki Fundacji im. Królowej Polski Św. Jadwigi. To dzięki niej powstają przedsiębiorstwa, a ludzie zaczynają wiedzieć czym ekonomia społeczna w ogóle jest. Choć w tym zakresie jest jeszcze sporo do zrobienia.

Poza działaniami inkubacyjnymi mającymi na celu wspieranie powstawania nowych i istniejących PES, OWES podejmuje liczne działania animacyjne, rozwijające społeczność lokalną, wspierające partnerstwa na rzecz ekonomii społecznej czy sieciujące PES. Ponadto OWES oferuje wsparcie placówek integracji społecznej.

Rekomendacje:

- Wizyty studyjne dla samorządowców
- Kontynuacja wsparcia oferowanego przez OWES
- Podjęcie działań ukierunkowanych na utworzenie spółdzielni socjalnej

2.3. Sytuacja społeczno-gospodarcza

Na kondycje sektora ekonomii społecznej wpływ ma również bieżąca sytuacja gospodarcza, w tym przede wszystkim sytuacja na lokalnym rynku pracy. Niskie bezrobocie z oczywistych względów jest zadowalające i dobrze wpływa na ogólną ocenę sytuacji gospodarki. Niekoniecznie jednak cieszą one przedsiębiorców, bez względu na to czy mowa o zwykłych przedsiębiorstwach czy społecznych. Niskie bezrobocie wpływa na niską podaż pracy i zwiększone oczekiwania finansowe (częstokroć nieadekwatne do posiadanych umiejętności i kwalifikacji). Na niską podaż pracy wpływ ma również system pomocy społecznej. Realizacja dużej ilości programów pomocowych w formie wsparcia finansowego, nie sprzyja postawom aktywnego poszukiwania pracy, na co zwrócił uwagę jeden z respondentów.

W tym momencie mamy problem ze znajdowaniem ludzi do projektów [programy związane z doradztwem zawodowym i poszukiwaniem pracy], pomoc w zakresie poszukiwania pracy nie jest już tak potrzebna.

Wśród opinii dotyczących niskiej podaży na prace wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych społecznie, pojawia się wyraźne rozróżnienie na osoby niepełnosprawne, które często są chętne do pracy, ale ze względu na brak odpowiedniego miejsca pracy nie mogą się aktywnie włączyć w rynek pracy i na pozostałe osoby, wobec których mechanizmy reintegracji społecznej są mało skuteczne.

Rekomendacje:

- Zapewnienie miejsca pracy osobom niepełnosprawnym

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Podsumowanie

Na terenie powiatu ostrowskiego baza podmiotów ekonomii społecznej jest bardzo rozwinięta, zarówno pod względem jej liczebności jak i różnorodności, funkcjonuje stosunkowo duża ilość podmiotów ekonomii społecznej, zróżnicowanych pod względem zarówno formalno-prawnym jak i profilu działalności. Istnieją dwie spółdzielnie socjalne, cztery organizacje pozarządowe będące przedsiębiorstwami społecznymi, w tym jedno stowarzyszenie i trzy fundacje, dwie spółki non-profit oraz cztery podmioty reintegracyjne, jedno Centrum Integracji Społecznej oraz trzy placówki Warsztatów Terapii Zajęciowej. Pomimo bardzo rozbudowanej bazy podmiotów w najbliższym otoczeniu PES panuje słaba wiedza na ich temat.

Badania wykazały jak ważne dla PES jest ich otoczenie. Gęsta sieć kontaktów z organizacjami pozarządowymi, profesjonalizacja relacji z lokalnym biznesem i dobre kontakty z lokalnymi samorządami są bardzo ważne sukcesu prowadzenie PES. Cele i działania, które powinny się znaleźć w strategii odnoszące się do otoczenia PES dotyczyć powinny przede wszystkim działań sieciujących, upowszechniających informację na temat ekonomii społecznej i oferty PES w lokalnym środowisku przedsiębiorców, samorządowców, ale i zwykłych mieszkańców.

Na rozwój sektora ekonomii społecznej wpływ mają same podmioty go tworzące. Proponowanymi kierunkami działań, które przyjąć można byłoby w strategii w celu ograniczenia barier rozwoju jest wspieranie PES w działaniach reintegracji społecznej i podtrzymywania reintegracji zawodowej swoich pracowników. Pożądaną formą działania byłoby również wspieranie uczestnictwa kadry zarządzającej w szkoleniach dotyczących zarządzania przedsiębiorstwem, marketingu, znajomości prawa np. poprzez organizację takich szkoleń, czy współfinansowanie ich z innymi instytucjami wspierającymi.

Na kondycje sektora ekonomii społecznej wpływ ma również bieżąca sytuacja gospodarcza, w tym przede wszystkim sytuacja na lokalnym rynku pracy. W opinii respondentów reperkusjami niskiego bezrobocia oraz wysokich świadczeń socjalnych jest spadające zainteresowanie aktywnością zawodową osób wykluczonych społecznie. Pomimo zaobserwowania tego zjawiska wciąż istnieje potrzeba utworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami.

IV. Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej

Koncepcja powstania Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej na terenie powiatu ostrowskiego spotkała się z ogólną przychylnością większości respondentów. W Strategii tej upatrywana jest przede wszystkim nadzieja na poprawę sytuacji na rynku osób niepełnosprawnych poprzez kompleksowy rozwój przedsiębiorczości społecznej. Niewątpliwie dla wszystkich osób rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

ekonomii społecznej jest zjawiskiem pożądanym. Zależy na tym, zarówno przedstawicielom sektora ekonomii społecznej, jak przedstawicielom JTS i jednostek organizacyjnych. Nie dla wszystkich jednak utworzenie takiego dokumentu jest konieczne.

„Do strategii mam mieszane uczucia. Często jest tak, że to co w strategii ma się nijak do rzeczywistości.”

Jednak przeważały głosy przychylne utworzeniu strategii:

„Dokument taki z pewnością pomoże rozwinąć i ustabilizować ten sektor. To będzie taki nadany kierunek, którym gmina powinna i wszystkie pozostałe instytucje powinny podążać.”

Powstanie Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej usystematyzowałoby i wskazało kierunki działań na polu rozwoju zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dokument ten przede wszystkim wyznaczałby priorytety i konkretne działania wykorzystujące istniejącą już bazę, jak również skupić by się mógł na działaniach skierowanych ku utworzeniu nowych podmiotów.

1. Spodziewane rezultaty

Oczekiwania odnośnie Strategii podzielić można na trzy grupy. Są to oczekiwania przybierające formę oczekiwań w postaci konkretnych działań i celów (merytoryczne), które omówione zostały w poprzednim rozdziale, uwag formalnych oraz spodziewanych rezultatów z samego faktu zaistnienia Strategii. Są to najogólniej mówiąc oczekiwane efekty niezwiązane bezpośrednio z realizowanymi celami i działaniami zawartymi w strategii.

Rezultaty utworzenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej
Aktualna diagnoza i aktualizacja planów
Pewniejsza i bardziej stała polityka ekonomii społecznej niezależna od upływu czasu (i związanej z nim kadencyjności władz)
Promocja idei i działań ekonomii społecznej (budowanie pozytywnych postaw konsumenckich wobec towarów i usług proponowanych przez PES i PS)
Umocnienie sieci kontaktów pomiędzy PES

Tabela 6 Oczekiwane rezultaty po utworzeniu Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej

Pracę związane z tworzeniem strategicznego planu działań poprzedzone zostaną przeprowadzoną **diagnozą aktualnej sytuacji społecznej** i sytuacji wykluczenia społecznego na terenie na którym obowiązywać miałyby strategia. Jak zauważył jeden z respondentów są to bardzo istotne informacje, które stanowiąc będą podstawy do planowania kolejnych działań.

„Sama strategia jest dobrym pomysłem, bo ona nadaje kierunek. Uświadamia nas ze stanu aktualnego i wówczas mając stan diagnozy podejmować jakieś działania.”

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Następny spodziewany rezultat to **pewna i stała polityka ekonomii społecznej**. Jest to naturalna konsekwencja posiadania jakiegokolwiek planu, programu czy tym bardziej strategii. Strategia, ze względu na fakt, że określana jest na 10-15 lat, wyróżnia się tym w szczególności. Istnienie Strategii odnoszącej się wprost do ekonomii społecznej jest szczególnie ważne dla podmiotów działających w jej obszarze. Idea przedsiębiorczości społecznej nie jest popularna wśród wszystkich lokalnych samorządowców, dlatego w perspektywie zmian władz samorządowych, niezmiennosc kierunków działań w ekonomii społecznej jest bardzo istotna.

Przyjęcie takiego Planu będzie też w jakimś stopniu zapewniało wszystkich zainteresowanych, jakie działania będą podejmowane i co mają gwarantowane.

Kolejną korzyścią wynikającą z faktu zaistnienia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej byłaby **promocja idei przedsiębiorczości społecznej** i działań z nią związanych. Zaistnienie dokumentu dotyczącego bezpośrednio ekonomii społecznej w formie Uchwały Rady Powiatu nadawałoby swoistą rangę temu przedsięwzięciu, a wszelkie prace związane z jej przygotowaniem, samoistnie promowałyby ideę ekonomii społecznej. Skutkowałoby to wzrostem świadomości społecznej, która przejawiałaby się w prospołecznych postawach konsumenckich.

Korzyścią wspólnie prowadzonych prac nad tworzeniem Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej, byłoby **umocnienie sieci kontaktów pomiędzy PES biorącymi udział w pracach**. Efekt ten potraktować można znacznie szerzej. Wraz z włączaniem nowych podmiotów do pracy, proces sieciowania obejmie inne podmioty otoczenia PES.

2. Forma i realizacja Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej

Wyobrażenia respondentów na temat tego, jak wyglądać będzie Strategia, czy czego będzie dotyczyć, różnią się. Są one odmienne ze względu na różny związek respondenta z sektorem ekonomii społecznej, a tym samym, posiadane oczekiwania. Wpływ ma również doświadczenie i posiadana wiedza na temat tego, jak takie dokumenty powstają oraz jak w rzeczywistości funkcjonują.

Warto odnotować, że sugestie odnoszące się do formy i realizacji Strategii wyrażali głównie przedstawiciele JST. Doświadczenie nabyte w pracy pozwala zauważyć im, jak ważna jest odpowiednia budowa dokumentu, by spełniała ona swoją funkcję. Osoby pracujące w podmiotach, w których obowiązują różnorodne strategie zdają sobie sprawę z ich użyteczności oraz tego jak w praktyce wygląda ich realizacja. Dlatego też, wszystkie te sugestie przyjmują formę uwag mających na celu dbałość o przyszłą użyteczność i funkcjonalność Strategii. Zwrócono między innymi uwagę na użyteczność aktualnie prowadzonych badań w zakresie konieczności i użyteczności tworzenia strategii.

„Dobrze, że teraz są prowadzone takie badania w tym kierunku, bo bez sensu było tworzyć taką strategię, jeżeli rzeczywiście nie byłoby na nią zapotrzebowania i ludzi, którzy mieliby ją tworzyć.”

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Formalne i organizacyjne oczekiwania względem Strategii
Utworzenie strategii w gminie miasto Ostrów Wielkopolski
Spójność z pozostałymi obowiązującymi dokumentami strategicznymi
Zaangażowanie szerokiego grona podmiotów w proces tworzenia Strategii
Coroczny monitoring i aktualizacja Strategii
Utworzenie Strategii do końca roku 2018

Tabela 7. Formalne i organizacyjne oczekiwania względem Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej

Przeprowadzone badania pozwoliły określić w jakim samorządzie gminnym czy powiatowym zachodzi największa możliwość oraz potrzeba powstania strategii. Na podstawie przeprowadzonych rozmów wywnioskować można, że w pierwszej kolejności powinny zostać podjęte kroki na utworzenie **Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej w Gminie Miasto Ostrów Wielkopolski**. Przemawia za tym przede wszystkim same stanowisko Urzędu Miasta wobec utworzenia takiego dokumentu.

Ważną sugestią jest konieczność **spójności planowanej Strategii** z obowiązującymi już Strategiami i Programami. Tworząc dokument na szczeblu powiatu, najbardziej zobowiązujące są strategie i programy Starostwa, warto jednak mieć na uwadze strategie gmin powiatu.

Wśród uwag odnośnie zespołu mającego zająć się przygotowaniem Strategii, pojawiła się taka, by tworzyło go **jak najwięcej osób reprezentujących różne środowiska**. Zaproszeni do współpracy powinny być wszystkie PES, organizacje pozarządowe, których cele statutowe nawiązują do ekonomii społecznej oraz są zainteresowane tego typu przedsięwzięciem, lokalnych społeczników. Ponadto do prac powinny być zaproszone gminy powiatu.

Istotą Strategii, która jest rzeczywiście realizowana, jest jej **coroczny monitoring oraz aktualizacja**. Tylko regularnie odnawiana i aktualizowana strategia ma szansę na to, by można było podążać wytyczonymi w niej kierunkami. Regularny monitoring i aktualizacja pozwalają również na sformułowanie celów w formie szczegółowych zadań, do których łatwiej jest się odnieść. Natomiast w razie zmiany warunków społecznych, finansowych czy innych, zawsze można je przeformułować. Dlatego bardzo ważne będzie powołanie zespołu ds. monitoringu. W praktyce, osoby te odpowiedzialne są nie tylko za monitoring realizacji Strategii, ale również za ewaluację projektu. Ze względu na długi okres czasu jakiego dotyczy Strategia zaleca się przeprowadzenie ewaluacji *on-going* i ewaluacji *ex-post*. Pierwszy rodzaj ewaluacji pozwoli na ewentualną korektę zaplanowanych działań i celów, które ujęte zostałyby w aktualizacji. Ewaluacja *ex-post* wykonana zostanie po wdrożeniu Strategii i pozwoli na całościowe ocenienie efektów działań Strategii.

Ostatnia uwaga formalna odnosiła się do **czasu, w którym powinny zostać podjęte działania skierowane na tworzenie strategii**. Ze względu na nadchodzące wybory samorządowe zasugerowano by pracę na utworzeniu Strategii podjąć jak najszybciej. Zwrócono również uwagę, że im szybciej powstanie taki dokument, tym jego efekty będą wcześniej zauważalne.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

Podsumowanie

Pomysł utworzenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej spotkał się z pozytywnym nastawieniem. Z entuzjazmem zareagowali na niego przedstawiciele podmiotów ekonomii społecznej. Podobną postawą wykazali się przedstawiciele Urzędu Miasta, w którym to rekomendowane jest podjęcie prac w najbliższym czasie.

Uważa się, że powstanie takiej Strategii zapewni pewną i stałą politykę ekonomii społecznej niezależną od zmian kadencji i upływu czasu, co daje pewne poczucie bezpieczeństwa podmiotom ekonomii społecznej. Będą one wiedzieć czego mogą się spodziewać i jakie są zaplanowane działania na najbliższe lata. Zwracano również uwagę na konieczność utworzenia solidnej diagnozy, która stanowić miałaby punkt wyjściowy diagnozy problemów i późniejszego planu strategicznego. Ważnym elementem procesu tworzenia takiego dokumentu i późniejszej jego realizacji będzie umacnianie sieci wzajemnych kontaktów pomiędzy PES i organizacjami pozarządowymi. Natomiast prace związane z przygotowaniem tej strategii, zapraszanie szerokie grono osób do jej tworzenia, uczestniczenia w konsultacjach spowoduje, że przedsiębiorstwa społeczne staną się przedmiotem rozmów i zainteresowania, nie tylko tych osób które są z nią bezpośrednio związane. Korzyścią wynikającą z wspólnie prowadzonych prac będzie również umocnienie współpracy pomiędzy PES oraz władzami samorządowymi, instytucjami pomocowymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Uwagi odnoszące się do kwestii formalny związane są głównie z koniecznością utworzenia dokumentu funkcjonalnego, zwięzłego i czytelnego. Do pracy Zespołu powinny być zaproszone różne osoby reprezentujące środowisko lokalne. Wszyscy respondenci gotowi są do współpracy w zakresie tworzenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej. Przedstawiciele PES gotowi są podzielić się swoim doświadczeniem i wyrazić swoje oczekiwania. Przedstawiciele JTS chętni są włączyć się w prace zespołu, zasiadając w zespołach eksperckich.

Rekomendacje

Badania pozwalają wysunąć szereg wniosków i rekomendacji dotyczących powstania Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej na terenie powiatu ostrowskiego.

- Przeprowadzona analiza dokumentów na szczeblu krajowym i regionalnym pozwala stwierdzić, że ekonomia społeczna w ostatnich latach zyskuje coraz większą uwagę. W roku

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Realizator projektu:
Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi
ul. Wczasowa 8 a, 62-040 Puszczykowo
tel. + 48 61 898 30 68
www.jadwiga.org

SUBREGION KALISKI
OWES

2013 i 2014 powstały dwa bardzo ważne dla rozwoju ekonomii społecznej dokumenty: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej i Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Wielkopolskim. Planowana Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej powinna realizować wytyczone w nich kierunki rozwoju ekonomii społecznej i pozostawać z nimi w pełnej spójności.

- Przeprowadzona analiza dokumentacji strategicznej wykazała, że zarówno w Starostwie Powiatowym jak i Urzędzie Miasta ekonomia społeczna jest przedmiotem planów działań w samorządach. Ze względu na stosunkowo niedawny czas powstawania dokumentu ekonomia społeczna odgrywa dość dużą rolę w walce z wykluczeniem społecznym. Potrzeba utworzenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej byłaby rozwinięciem i uszczegółowieniem roli, jaką nadano ekonomii społecznej w obecnych planach strategicznych.
- Przeprowadzone wywiady z przedstawicielami środowiska lokalnego i przeprowadzona diagnoza stanu ekonomii społecznej pomogły ustalić, że bardziej zasadne będzie utworzenie strategii obejmującej jedynie Gminę Miasta Ostrów Wielkopolski. Przemawia za tym pozytywne nastawienie władz miasta do rozpoczęcia prac nad tworzeniem Strategii. Dodatkowo diagnoza stanu ekonomii społecznej wskazuje, na konieczność podjęcia odpowiednich działań w celu wsparcia w utworzeniu odpowiedniego miejsca pracy dla osób wykluczonych społecznie z powodu niepełnosprawności, co systemowo powinno zostać włączone w plany Strategii.
- Powstała strategia powinna pozostawać w spójności z obowiązującymi dokumentami strategicznymi Urzędu Miasta, w szczególności ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Miasta Ostrów Wielkopolski 2014-2020, Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych 2016-2022 oraz Programem Rewitalizacyjnym dla Ostrowa Wielkopolskiego 2016-2023 .
- Ekonomia społeczna w Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej powinna zostać ujęta w sposób przedmiotowy i podmiotowy. Po pierwsze, cele strategii powinny swymi działaniami wspierać sektor ekonomii społecznej, starając się zapewnić odpowiednie warunki rozwoju, po drugie, wykorzystywać potencjał ekonomii społecznej w rozwiązywaniu problemów społecznych na terenie miasta.
- Rekomenduje się rozpoczęcie prac nad tworzeniem Strategii z uwzględnieniem wszystkich sugestii odnoszących się do organizacji pracy związanej z tworzeniem dokumentu, które pojawiły się w trakcie badania.
- Zaleca się by w trakcie formułowania planu strategicznego pod dyskusję poddane zostały wszystkie propozycje celów strategicznych i działań, będących efektem przeprowadzonych badań.

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

